

**МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ
ФАОЛИЯТНИНГ АҲАМИЯТИ**

**РОЛЬ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
В РАЗВИТИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ**

**THE ROLE OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY
IN THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY**

Рахматова Наргизахон Аъзамхоновна

ЎзМУ, “Макроиқтисодиёт” кафедраси катта ўқитувчиси,

Нурмухаммадов Лазизбек

ЎзМУ, иқтисодиёт йўналиши талабаси,

Аннотация: Ушбу мақола миллий иқтисодиётнинг таркибида таркибий ўзгаришларни амалга ошириш натижасида ташқи иқтисодий фаолиятнинг ривожланиши мавзусини ўз ичига олади. Шунингдек, мақолада Ўзбекистоннинг бошқа давлатлар билан иқтисодий алоқаларининг асосий жиҳатлари ва тенденциялари, Ўзбекистон ташқи савдосининг йўналишлари ва афзалликлари таҳлил қилинган. Бундан ташқари, тўқимачилик, пахтачилик, автомобилсозлик ва бошқа соҳаларнинг асосий экспорт ва импорт маҳсулотларини ҳам қамраб олган. Шунингдек, муаллифлар ташқи савдо алоқаларини такомиллаштириш ва мамлакат иқтисодий ўсишини рағбатлантириш бўйича муҳокама қилинадиган асосий масалаларни ҳам ажратиб кўрсатишган.

Калит сўзлар: ташқи иқтисодий фаолият, Ўзбекистон, экспорт, импорт, савдо, инвестиция, инновацион технологиялар, иқтисодий ривожланиш, ташқи бозорлар, давлат сиёсати, экспорт товарлари.

Иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш шароитида иқтисодиёт таркибини такомиллаштиришда уни модернизациялашга қаратилган ислохотларни амалга ошириш устувор аҳамият касб этади. Мамлакатимиз Президенти Ш.М.Мирзиёев томонидан Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясига мувофиқ, ўрта муддатли истиқболда миллий иқтисодиётни модернизациялаш бўйича қатор устувор вазифалар белгилаб берилган бўлиб, унга кўра, «2022-2026 йилларда иқтисодиёт тармоқлари кесимида ишлаб чиқаришни модернизация ва реконструкция қилиш натижасида энергия ресурсларини тежашни назарда тутувчи техник чора-тадбирлар дастурини ишлаб чиқиш, йирик ишлаб чиқариш корхоналарида қувватларни модернизация ва реконструкция қилиш орқали энергияни тежаш ва самарадорликни ошириш бўйича Техник сиёсатни ишлаб чиқиш ҳамда унинг кўрсаткичларини йиллик бизнес-планларга киритган ҳолда тегишли бошқарув органларида тасдиқлаш

амалиётини жорий этиш» каби қатор ислоҳотлар амалга оширилиши назарда тутилган.

Миллий иқтисодиётдаги институционал таркибий тузилиш мамлакат иқтисодиётининг тармоқ таркибини (саноат, қишлоқ хўжалиги, транспорт, хизматлар, алоқа ва ҳ.к.) англатиб, тармоқларнинг мамлакатдаги иқтисодий ўсиш кўрсаткичларига қўшган хиссасаларини аниқлаш имконини беради;

Миллий иқтисодиёт таркибига таъсир кўрсатувчи инновацион омиллар жаҳон иқтисодиётининг глобаллашувининг босқичида устувор аҳамият касб этиб, барқарор иқтисодий ўсишга эришишнинг муҳим шарти ҳисобланади. Мазкур омиллар мамлакат миллий иқтисодиётининг техник ва технологик хусусиятларини ўзида акс эттирувчи омиллар ҳисобланади.

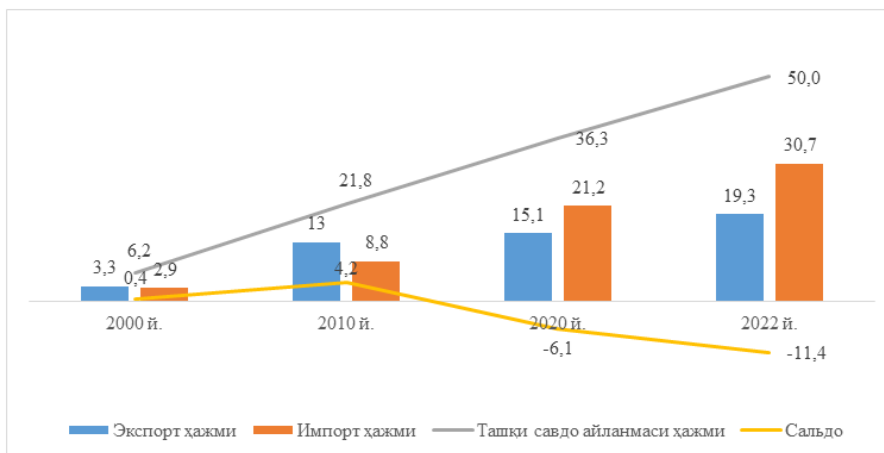
Бугунги кунда илмий-техник тараққиёт юқори бўлган ривожланган мамлакатлар миллий иқтисодиёти таркибини таҳлил этиладиган бўлса, айнан инновацион фаоллик даражаси юқори бўлган тармоқлар бошқа соҳаларга нисбатан устувор аҳамиятга эга эканлигини кузатишимиз мумкин бўлади. Жумладан, бундай тенденциялар бозор иқтисодиёт шаклланаётган ва ривожланаётган мамлакатлар амалиёти учун ҳам хос ҳисобланади.

Миллий иқтисодиёт таркибига глобаллашув жараёнлари билан боғлиқ бўлган омиллар таъсир этади. Жаҳон хўжалигида маҳсулот ишлаб чиқаришнинг байналминаллашуви сабабли глобал қўшилган қиймат занжирида мамлакатларнинг у ёки бу даражада иштироки натижасида миллий иқтисодиёт таркиби шаклланишига таъсир этади.

Амалга оширилган тадқиқотлар натижалари кўрсатишича, миллий иқтисодиёт таркибини модернизациялаш ва таркибий ўзгаришларни амалга оширишга қаратилган иқтисодий ислоҳотларнинг натижасида мамлакатимиз ташқи иқтисодий фаолияти, жумладан, унинг таркибида чуқур таркибий ўзгаришлар рўй беради. Жумладан, давлат томонидан маҳаллий ишлаб чиқарувчилар томонидан ишлаб чиқариш жараёнларини моддий-техник базасини такомиллаштириш, ишлаб чиқарилаётган товар ва хизматларнинг номенклатурасини кенгайтиришга қаратилган мақсадли чора-тадбирларнинг изчил амалга оширилиши бугунги кунда ўз самарасини бермоқда.

2000-2022 йилларда мамлакатимиз ташқи иқтисодий айланмасида экспорт ҳажми қарийб 4,6 марта ортиб, 15,1 млрд. долл.ни ташкил этган бўлса, импорт ҳажми эса 2,9 млрд. долл.дан 21,2 млрд долл.га етди. Таҳлил этилаётган даврда мамлакатнинг ташқи савдо айланмаси ҳажми 2020 йилда 2000 йилга нисбатан 5,9 марта ортиб, 36,3 млрд. долл.га тенг бўлди. 2000-2010 йилларда мамлакатимизда ташқи савдо айланмаси салдоси 0,4 млрд. долл.дан 4,2 млрд. долл.га етган бўлса, 2010 йилдан кейинги даврда мамлакатимиз иқтисодиёти тармоқларини модернизациялашга қаратилган дастурларга устуворлик қаратилиши сабабли ишлаб чиқариш жараёнларини техник-технологик жиҳатдан қуроллантириш мақсадида,

асбоб-ускуналарни импорти ҳажми ортди. Натижада 2020 йилга келиб ташқи савдо айланмасининг сальдо кўрсаткичи -6,1 млрд. долл.га, 2022 йилга келиб эса -11,4 млрд.долл. камайди (1-расмга қаранг).

1-расм. Ўзбекистоннинг ташқи савдо айланмаси ҳажми (млрд. долл.да)

2000-2020 йилларда миллий иқтисодиёт тармоқ таркибини модернизациялашга қаратилган ислоҳотларнинг амалга оширилиши натижасида мамлакатимиз экспорти таркибида ҳом ашё маҳсулотлари экспорти сезиларли даражада қисқарди. Жумладан, таҳлил этилаётган даврда экспорт таркибида пахта толасининг улуши 27,5 фоиздан 1,0 фоизга, энергия манбалари ва нефт маҳсулотлари 10,3 фоиздан 4,4 фоизга қисқариб, юқори қўшилган қийматга эга бўлган тайёр маҳсулотлар экспорти ҳажми ошди. Импорт таркибида эса миллий иқтисодиёт тармоқларини модернизациялашга устуворлик кучайганлиги сабабли юқори технологик ишлаб чиқариш асбоб ускуналарини импорт қилиш ҳажми 2000 йилдаги 35,4 фоиздан 2020 йилга келиб 42,1 фоизга етганлигини кўришимиз мумкин. Экспорт таркибидаги сезиларли ўзгаришларга импорт товарларининг ўрнини босадиган маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва саноат ишлаб чиқаришини модернизациялаш натижасида эришилган (1-жадвалга қаранг).

1-жадвал

Ўзбекистоннинг ташқи савдо таркиби
(жамига нисбатан фоизда)

	Экспорт таркиби				Импорт таркиби			
	2000 й.	2010 й.	2020 й.	2022 й.	2000 й.	2010 й.	2020 й.	2022 й.
Пахта толаси	27,5	12,1	1,0	1,0	-	-	-	-
Озиқ-овқат маҳсулотлари	5,4	9,7	9,5	9,0	12,3	10,5	10,2	11,5
Қимё маҳсулотлари ва ундан тайёрланган буюмлар	2,9	5,1	5,8	6,7	13,6	13,8	13,6	13,8
Энергия манбалари ва нефт маҳсулотлари	10,3	22,8	4,4	6,3	3,8	7,1	5,2	5,8
Қора ва рангли металллар	6,6	6,9	8,2	8,6	8,6	8,1	8,3	11,0
Машина ва асбоб ускуналар	3,4	5,5	3,1	5,1	35,4	44,0	42,1	31,4
Хизматлар	13,7	10,2	13,2	20,5	8,5	5,3	5,7	8,2
Бошқалар	30,2	27,7	54,8	42,6	17,8	11,2	12,7	13,1

Шунингдек, хорижий мамлакатлар билан ўзаро иқтисодий алоқаларни мустаҳкамлаш, мамлакатларни ижтимоий-иқтисодий, савдо-саноат алоқаларини

ривожлантириш борасида катта ишлар амалга оширилди. Жумладан, бугунги кунда Ўзбекистон жаҳоннинг 204 га яқин мамлакатлари билан савдо алоқаларини амалга ошириб келмоқда. Ташқи савдо айланмасининг нисбатан салмоқли ҳиссаси Россия Федерацияси (18,6 фоиз), Хитой Халқ Республикаси (17,8фоиз), Қозоғистон (9,2 фоиз), Туркия (6,4 фоиз), Корея Республикаси (4,7 фоиз), Қирғизистон Республикаси (2,5фоиз) ва Германия (2,3 фоиз) каби мамлакатлар улушига тўғри келади. Ўзбекистоннинг ташқи иқтисодий фаолият бўйича 20 та йирик ҳамкор мамлакатлари таркибида учтасида фаол ташқи савдо балансига эришилган. Хусусан, Афғонистон (741,3 млн. долл.), Қирғизистон (618,1 млн. долл.) Тожикистон (365,5 млн. долл.) шулар жумласидандир. Қолган 17 та мамлакатлар билан пассив ташқи савдо баланси сақланиб қолмоқда.

Амалга оширилган тадқиқотларимиз натижалари кўрсатишича, бугунги кунда мамлакатимиз ташқи иқтисодий фаолиятини ривожланишида бир қатор муаммолар мавжуд. Жумладан:

- айрим турдаги товар ва хизматлар учун қўлланилаётган протекционизм сиёсати маҳаллий ишлаб чиқарувчилар томонидан ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг ички бозорларда қиммат нархларда сотилишига сабаб бўлмоқда;

- юқори технологик маҳсулотларни ишлаб чиқарилишида илм-фан ва ишлаб чиқариш ўртасидаги ўзаро алоқадорлик мавжуд бўлмаганлиги сабабли, ташқи бозорларда маҳсулотларимизнинг рақобатбардошлиги кўрсаткичи нисбатан паст ҳисобланади;

- ишлаб чиқариш жараёнларини инновацион усулда ривожлантириш асосида товар ва маҳсулотларнинг номенклатурасини кўпайтиришга қаратилган ишлар аксарият ҳолатларда кутилган натижаларни бермаяпти;

- экспортга йўналтирилган ишлаб чиқаришни ривожлантиришда хорижий мамлакатлар истеъмол бозорларида товар ва хизматлар учун қўйиладиган талаб ва истеъмолчиларнинг истак-ҳожишлари тўлиқ инobatга олинмаяпти.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли Фармони. 28.01.2022 й., URL: <https://lex.uz/docs/5841063>

2. 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегияси

3. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси, Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий-иқтисодий ҳолати, Ташқи иқтисодий фаолият, 216 бет.

4. <https://stat.uz/uz/>, Ўзбекистон Республикаси Президенти Хузуридаги статистика агентлигининг расмий маълумотлари.

5. <https://miit.uz/oz>, Ўзбекистон Республикаси Инвеститсиялар, саноат ва савдо вазирлигининг расмий маълумотлари.